

Kvinnorum i fadershus – kvinnliga prästers könsskapande

BIRGITTA MEURLING, fil.dr och forskarassistent i etnologi vid Inst. för kulturanthropologi och etnologi, Uppsala universitet. Hon disputerade 1996 på avhandlingen Sarons liljor? En etnologisk studie av prästfruars könskonstituering. För närvarande arbetar hon med en undersökning av kvinnliga prästers könsskapande i yrkeslivet och privat sfären. I samarbete med Per Malmberg och Carina Serritzlew redigerade hon Nord Nyttis temanummer om genus, sexualitet och identitet (nr 71/72 1998) och tillsammans med Britta Lundgren och Inger Lövkrona är hon redaktör för antologin Familj och kön. Etnologiska perspektiv (1999).

Nu är det det här som gäller, grabbar. Passar inte galoscherna så, ja då får ni väl göra nå't annat då!

Detta utbrister prästen Charlotta¹ med anledning av att kvinnoprästmotståndare inte längre skall få vigas till präster och det är bland annat om detta som följande artikel handlar: om hur det är att vara kvinna och präst i Svenska kyrkan under det sena 1990-talet.

Intresset för kvinnliga prästers familje- och arbetssituation väcktes under slutfasen av mitt avhandlingsarbete om prästfruars könskonstituering (Meurling 1996). Jag ställde mig bland annat frågan hur könskonstitueringen ter sig när kvinnan, eller båda makarna, är präst/er. Hur förhåller man sig då till kall, position och kön? Hur ser könskontraktet ut på arbetsplatsen och i familjen? Hur förhåller sig de kvinnliga prästerna till det kvinnoprästmotstånd, som fortfarande finns inom vissa grupper i kyrkan? Den här artikeln skall handla om hur kvinnliga präster i sitt yrke skapar kön och utformar sin yrkesroll i korsdraget mellan motstånd och positivt bemötande. Innan jag går in på själva huvudtemat, där kön och yrkesroll fokuseras, skall emellertid en kort bakgrund till debatten om kvinnliga präster ges.²

FÄDERNAS KYRKA – OCH BRÖDERNAS

Kvinnoprästmotståndarna har under 1900-talets lopp anfört olika typer av argument emot kvinnliga präster. Under 1920-talet var det främst praktiska skäl som talade emot kvinnorna: de hade svaga röster och det myckna kringresandet i församlingarna var tröttande för dem. Dessutom

kunde det inverka menligt på åtaganden i såväl hem som församling. Från och med slutet av 1930-talet och ungefär tjugo år framåt i tiden kom dock mer principiella skäl att stå i förgrunden: det nytestamentliga församlingslivet betraktades som en helig mekanism med "det manliga prästämbetet som en av Gud nedlagd nödvändighet, betrott med exklusiva uppdrag" (Södling 1995:249, 247f). Fortfarande hämtar många motståndare i första hand sina argument från Bibeln, där de menar sig finna stöd för uppfattningen att kvinnor inte är kallade till prästämbetet.³

Efter en flera decennier lång kvinnoprästdebatt fattade slutligen kyrkomötet 1958 ett beslut som öppnade prästämbetet även för kvinnor och 1960 prästvigdes de första kvinnorna. I likhet med andra kvinnliga pionjärer inom mansdominerade yrken stötte de på ett motstånd, som skulle visa sig vara seglivat. Mot bakgrund av kyrkans långa, patriarkala historia, där mannen av hävd ansetts vara överordnad kvinnan, är detta inte särskilt förvånande.

Samma år som kyrkomötet fattade sitt beslut i kvinnoprästfrågan garanterades kvinnoprästmotståndarna genom den så kallade samvetsklausulen rätten att vägra samarbeta med kvinnliga präster. Klausulens upphävande 1982 ledde till att andra motståndsceller upprättades: av tolv så kallade dekanat bildades Svenska kyrkans fria synod, vars uppgift sades vara att bekämpa andlig förflackning och statligt förmynderi (Södling 1995:252f.). Förutom i synoden har kvinnoprästmotståndarna haft särskilt starkt fäste i stift som Göteborg och Växjö. Sedan en tid tillbaka har Svenska kyrkan emellertid fastslagit att man inte längre skall viga kvinnoprästmotståndare till prästämbetet. (Huruvida detta påbud till fullo efterlevs i praktiken råder det dock delade meningar om.)

Att det kyrkliga jämställdhetsarbetet över huvud taget framskrider långsamt vittnar bland annat rapporten *Planlöst eller planlagt? Jämställdhetsarbete inom Svenska kyrkan* (Hansson & Hansson 1995) om. Här hävdas att manlig överordning och kvinnlig underordning utgör en del av kyrkans internaliserade och konsoliderade värdesystem, varför det anses naturligt att kvinnor inom kyrkan ägnar sig åt omsorgs- och barnverksamhet, medan män förmodas vara bättre lämpade för prästsysslor eller möjligen vaktmästaruppgifter. Att nytänkande vad kön och arbetsuppgifter beträffar (och det gäller inte enbart präster utan även andra yrkeskategorier inom kyrkan) går trögt, blir mot den bakgrunden lättare att förstå.

KVINNLIGHETENS (KYRKO)RUM – FÖRVÄNTNINGAR OCH BEMÖTANDE

Kvinnlighetens rum sägs ofta vara trångt . . . Många studier visar till exempel att kvinnor i manligt dominerade organisationer har svårt att göra sig gällande, svårt att konkurrera på lika villkor, svårt att bli delaktiga i manskemskapen på arbetsplatsen (se t.ex. Fürst 1988; Lundgren 1990; Wahl 1992, 1998). Detta kan även sägas gälla de kvinnliga prästerna. Men hur uppfattar de själva kvinnlighetens (kyrko)rum? Hurdana är relationerna till församlingsbor, manliga kolleger och andra församlingsanställda?

Informanterna uppger samstämmigt att de sällan eller aldrig mött något kvinnoprästmotstånd från församlingsanställda eller församlingsbor. De senare är i stället som regel positivt inställda och önskar ofta kvinnliga präster till olika förrättningar såsom barndop och begravningar. Dock tillskrivs de kvinnliga prästerna

ibland könsspecifika egenskaper, som de inte alltid anser sig besitta. Daniela formulerar det på följande sätt:

Det är så fint när vi döper barnen, för vi har så fin hand med barn, kan man få höra. Och det där är ju lika tramsigt, egentligen, och på ett sätt lika förnedrande som ett motstånd, fast de menar någonting positivt med det. Men det blir ju lite tokigt ibland det med.

Charlotta har liknande erfarenheter och berättar att hon ofta av församlingsbor får höra att hon är så "gullig": "Vad då gullig? Jag är teolog!", säger Charlotta och skratrar. Men i likhet med Daniela menar hon att det från församlingsbornas sida är uttryck för ett positivt förhållningssätt. Den typen av uttalanden visar att kvinnliga präster av församlingsbor förväntas föra in något "kvinnligt" i yrkesrollen och detta kvinnliga förknippas ofta med moderlighet och omsorgstagande, det vill säga med en mer traditionell kvinnoroll.⁴ Prästrollen får helt enkelt moderliga förtecken.

Det finns också exempel på att kvinnliga präster av församlingsbor och andra betraktas som "tuffa tjejer", sexobjekt eller alternativt som avsexualiserade. En av informanterna berättar hur hon efter begravningar fått inviter från manliga begravningsgäster, vilket hon tolkar som att det finns en lockelse i kombinationen av yrkesroll och kön. "Att förföra en kvinnlig präst, det är nästan som att förföra en nunna!", säger hon.

Hur ser då relationen till de manliga prästerna ut? Flertalet av de manliga kollegerna är, enligt mina informanter, positivt inställda till kvinnliga präster och samarbetet fungerar mestadels väl.⁵ Om dessa kollegers eventuella förväntningar på och föreställningar om kvinnliga präster framkommer dock inte särskilt mycket under intervjuerna. Möjligen tycker som-

liga av dem att kvinnliga präster är särskilt lämpade för omsorgsuppgifter. Ibland vill manliga kolleger också ge kvinnorna ett slags farbroderligt eller faderligt beskydd, eftersom man vet att kvinnliga präster är ifrågasatta i vissa läger.

När det gäller kvinnoprästmotståndarnas bemötande av kvinnliga kolleger finns alla varianter från antagonism till kompromissvilligt bemötande beskrivna i informanternas berättelser om egna eller andras erfarenheter. I bästa fall är den kvinnliga prästen en kollega som man kan samarbeta med i viss utsträckning, i värsta fall en icke-präst och i ytterlighetsfall rent av en icke-person, som ignoreras. I Ärkestiftet menar sig informanterna sällan ha utsatts för öppet motstånd från manliga präster eller andra församlingsanställda, medan de däremot ibland stöter på ett latent motstånd, vilket uppfattas som värre än det som ligger i öppen dager. Några av informanterna menar till och med att det finns ett större motstånd än man kanske först anar, eftersom det inte är klart formulerat.

En kvinna berättar om det obehag hon kände när hon installerades som kyrkoherde och kvinnoprästmotståndarna i kontraktet inte var närvarande i kyrkan, men däremot satt och väntade på henne i prästgården där hon skulle ha mottagning efteråt. Att hon var exkluderad ur mansgemenskapen och inte betraktades som en fullödlig präst var uppenbart, men motståndarna kunde åtminstone haft den goda smaken att utebli även från mottagningen, menar hon. Den nyinstallerade kvinnliga kyrkoherden uppfattade inte oväntat männens agerande som en kollektiv manlig maktdemonstration, som gjorde henne arg och osäker.

Slutligen uppfattas kvinnliga präster ibland i båda läger som okvinnliga kvinno-

sakskvinnor, som hatiska, för att inte säga manshatande. Efter att ha exemplifierat hur informanterna uppfattar bemötandet av och förväntningarna på kvinnliga präster, utkristalliseras följande stereotypa bilder (tillskriven kvinnlighet) av den kvinnliga prästen: modern, den svaga kvinnan (som måste beskyddas), "den tuffa tjejen", sexobjektet, ragatan och "låtsasprästen" (icke-prästen eller icke-personen) (Jfr Lundgren 1990:199f.). Stereotyperna hämtar sin näring både ur förväntningar på kvinnliga prästers beteende och ur deras faktiska agerande. Att exempelvis modersstereotypen är en av de dominerande bilderna, beror bland annat på att många kvinnliga präster har omsorgsrelaterade arbetsuppgifter och uppträder på ett sätt som kan uppfattas som moderligt.

BRÖDER I CHRISTO

– OM HOMOSOCIALA MÄN

Även om de flesta manliga präster i dag är positivt inställda till sina kvinnliga kolleger, så menar informanterna att det finns en lojalitet männen emellan, som på olika sätt exkluderar kvinnorna eller innebär att de inte alltid kan göra sig hörda eller tas på allvar. Detta gäller inte minst kvinnor i arbetsledande positioner (kyrkoherdar, kontraktsprostar etc.),⁶ men också på ett generellt plan när det handlar om hanteringen av kvinnoprästmotståndet. Charlotta menar att manliga kyrkoherdar och andra chefspersoner borde slå näven i bordet och säga:

Nu är det bra! Nu får ni [dvs. kvinnoprästmotståndarna] bestämma er, alltså: Är ni med eller är ni inte med? *Okej*, öppna eget då! *Gör* det för allt i världen! Nu måste vi ha lugn här, nu får vi inte förstöra kyrkan mera.

Flera av informanterna menar att det på biskops- och stiftsnivå finns en brist på handlingskraft rörande ett klart ställningstagande för kvinnliga präster. Anledningarna till detta antas vara flera: dels har inte alla kyrkans män i ledande ställning under hela sin yrkesverksamma tid varit positivt inställda till kvinnliga präster, vilket gör att de gärna "ligger lågt" i denna fråga, dels finns en ovilja att stöta sig med manliga kolleger och kvinnoprästmotståndare som i övrigt sköter sitt ämbete oklanderligt.

Denna manskemenskap kan på analytisk nivå belysas med hjälp av resonemang om hegemonisk maskulinitet respektive manlig homosocialitet. Enligt vissa forskare har idealbilden i manliga grupper en gemensam nämnare, som är knuten till en historiskt nedärvd maktstruktur, vilken kan betecknas som *hegemonisk maskulinitet*. Därmed avses en konstruktion av manlighet, där de kulturella normerna överensstämmer med de institutionella maktstrukturerna⁷ (Holgersson 1998: 61f.⁸). Eftersom kvinnor är relativt underordnade män (Haavind 1982), faller det sig naturligt att män söker stöd och bekräftelse i sin egen grupp på det sätt som mina informanter antyder (Lindgren 1996). Denna företeelse brukar kallas *manlig homosocialitet* och beskrivs av sociologen Gerd Lindgren på följande sätt:

Homosocialiteten som normsystem garanterar att män framträder någorlunda enhetligt inför kvinnor. Enskilda män kan ha långt mer varierande relationer till kvinnor. Men dessa utgör individuella enskildheter och ges inget inflytande på deras uppträdande i gruppsammanhang (Lindgren 1996:5).

Män i organisationer drivs dock, enligt Lindgren, inte primärt av en vilja att förtrycka kvinnor, utan av en önskan att be-

kräfta sig själva. Det är snarare ett led i att positionera sig i den interna hierarkin på arbetsplatsen (Lindgren 1996). De manliga prästernas sätt att uppträda gentemot varandra kan således tolkas som en form av könsskapande och kvinnoprästmotståndarnas agerande som en specifik form av manlig könskonstituering (jfr Södling 1995:268, 270).

Kanske kan man säga att de manliga prästerna i yrkessammanhang i första hand formar sin köns- och yrkesidentitet i förhållande till varandra och till den manliga prästtraditionen och dess historiska rötter, medan de kvinnliga prästernas skapande av köns- och yrkesroll sker i förhållande till såväl manliga som kvinnliga präster, övrig församlingspersonal samt församlingsbor.

KÖN OCH YRKESROLL

I min analys utgår jag från den feministiska forskningens grundpremiss att det finns ett samband mellan kön och makt, ett samband som ser olika ut i olika tider och kulturer, men som dock är påvisbart. Även i vårt jämställdhetsorienterade samhälle kan man därför tala om en manlig köns-makt på olika nivåer. När det gäller kyrkan är den patriarkala grunden tydlig och de manliga prästernas köns-makt och tolkningsföreträde uppenbart. Man kan även tala om en *positions-makt* (Lundgren 1989), som både kvinnliga och manliga präster genom sitt yrkeskunnande besitter.

En norsk studie visar att den manlige prästens köns- och positions-makt tenderar att förstärka varandra i själavårds-sammanhang, medan någon motsvarande förstärkning inte sker för de kvinnliga prästernas del (Lundgren 1989). Kvinnorna betraktas snarare som ett slags lyss-

nande och tröstande mödrar, en tendens som också finns i mitt material och då inte enbart i fråga om själavården.⁹

En hypotes man kan formulera är att manligt kön och position inte enbart förstärker varandra i samband med själavård, utan också i andra sammanhang på arbetsplatsen, inte minst i relation till kvinnliga präster. För männen tycks kön och yrkesroll överhuvudtaget vara mer sammanvävda än för kvinnorna. Kvinnor tenderar att själva i högre utsträckning separera rollerna och bemöts också på ett sådant sätt av andra. En kvinna blir utifrån den utgångspunkten aldrig lika genomsyrad av sin yrkesroll som en man: hon "är" mera kön än yrke. Därmed blir hennes kön i kombination med prästrollen aldrig irrelevant: hon är *kvinnlig* präst, inte bara präst. Detta tycks gälla såväl i yrkessammanhang som privat. Daniela berättar:

Det som bekymrar mig är väl mer det att mina barn betraktar honom [maken] mer som präst än de betraktar mig som präst. Även om de säger att där ligger mammas kyrka när vi åker förbi, så är det pappa som är prästen i familjen. Och tyvärr till viss del även bland våra vänner, när det är nå'n av dem som skall gifta sig så är det mer naturligt att man tillfrågar honom än mig.

Danielas uttalande belyser tendensen att män uppfattas som mer genuint prästerliga än kvinnor inte bara av församlingsbor, utan även av vänner och familjemedlemmar. Det är förmodligen ett resultat av såväl konventionella könsföreställningar som av kvinnornas egen tendens att göra åtskillnad mellan yrkes- och privatliv.

En särskild form av positions-makt emanerar ur kyrkoherderollen och här vill jag anknyta till Anna Wahls (1996) studie om kön och chefskap, som visar hur intimt sammanvävda kulturella föreställningar om manlighet och chefskap är. Även

informanterna förknippar män med karriär och chefskap, när de uttrycker en förmodan om att yrkeskarriären är viktigare för deras manliga kolleger, eller vissa av dem, än för dem själva. Karriärsträvan är annars inte något som präster brukar framföra såsom varande centralt. Karriärtänkande passar nämligen illa ihop med den bild som finns av den närmast ideellt arbetande prästen, vars yrke baseras på en ideologi som inte är "av denna världen". Daniela, som själv innehar en komminist-ratur och är gift med en kyrkoherde, formulerar följande tankar om kön och ledarskap:

Män och kvinnor tänker nog väldigt olika. Jag är mer så där att jag vill verkligen känna att jag skall kunna klara av det, om jag skall ge mig in i det [att söka en kyrkoherdetjänst]. Medan män dom är mer så där, att har jag fått det, så är det väl för att jag klarar av det, tror jag.

Att kvinnor skulle vara mindre karriärbenägna än män, är en av informanterna omhuldad föreställning, som stämmer väl överens med vad som brukar framhållas om kvinnor och karriär i den allmänna debatten ("kvinnor vill inte bli chefer"). De informanter som säger sig vilja bli kyrkoherdar, eller som redan är det, framför som argument för sin chefssträvan/sitt chefskap möjligheten att förändra arbetet och att kunna omsätta nya idéer i praktiken snarare än lusten att klättra på karriärstegen. Det innebär inte att kvinnliga präster aldrig skulle vara intresserade av avancemang, men historiskt och kulturellt sett betraktas det inte bara som "oprästerligt", utan också som okvinnligt. Karriärbenägna, manliga präster, däremot, kan visserligen sägas ha ett oprästerligt förhållningssätt till karriären, men knappast ett omanligt beteende. När de intar en chefsposition, förstärker de i stället i

enlighet med dominerande könskulturella normer sin manlighet (jfr Wahl 1996). Detta kan tolkas som ytterligare ett exempel på hur köns- och positionsmakt förstärker varandra.

KÖNSNORMER OCH STRATEGIER

De första kvinnliga prästerna kan betraktas som så kallade *övergångskvinnor* (Bryld 1982), som var verksamma under en period av förändring, när den rådande könsordningen inom kyrkan utmanades och ifrågasattes. Fortfarande kan kvinnliga präster sägas uppehålla sig i ett slags gränsland mellan gammalt och nytt, där de yrkesmässigt befinner sig i en skärningspunkt mellan förväntningar på såväl manlighet som kvinnlighet.

Låt oss därför se närmare på vilka olika normuppsättningar som informanterna förhåller sig till. Man kan utgå ifrån att kvinnorna förhåller sig till åtminstone tre olika könsnormssystem som delvis, men inte helt, sammanfaller: den samhälleliga (hegemoniska) könskulturen,¹⁰ den kyrkliga eller prästerliga kulturen samt ett kvinnoprästkollektiv, där normer för "riktiga" kvinnliga prästers beskaffenhet utkristalliserats.

För att börja med den samhälleliga könskulturen, kan man konstatera att det svenska samhället i dag officiellt sett är jämställdhetsorienterat, men att det under ytan döljer en kvardröjande, dikotomiserande och hierarkiserande könsförståelse. Här utgör kvinnors relativa underordning (Haavind 1982) snarare regel än undantag. För att gå vidare till vad jag kallar den kyrkliga/prästerliga kulturen, har jämställdhetstänkandet genom diverse åtgärder introducerats under senare år. Dock har de traditionella könsnormerna en till

Kvinnlig omsorg? Prästen arrangerar brudens släp på väg till bröllopsmiddagen. Foto: Birgitta Meurling.

synes större genomslagskraft här än i den samhälleliga, "övergripande" könskulturen. Detta är dock en sanning med modifiering och i min avhandling argumenterar jag för att det snarare handlar om en grad- än en artskillnad mellan övergripande respektive prästerlig könskultur (Meurling 1996). Under alla förhållanden måste de kvinnliga prästerna ta ställning till och skapa ett eller flera förhållningssätt till dessa normsystem: det officiellt jämställdhetsinriktade och det prästerligt ambivalenta.

Vilka normer för kön och yrkesroll skapar då de kvinnliga prästerna själva? Kvinnliga präster är inte ett homogent yrkeskollektiv utan sönderfaller i olika grupper, som grovt sett kan sägas verka för samverkan respektive motstånd. Mina informanter återfinns huvudsakligen i "samverkansgruppen", vilket innebär att de för sin egen skull och kyrkans bästa säger sig önska arbetsro och samarbete, inte konflikt och stridigheter mellan kvinnoprästmotståndare och kvinnliga präster. Detta ställningstagande innebär dock inte att de accepterar att bli illa behandlade, utan att de menar att de olika falangerna skall kunna föra en dialog. Informanterna anser också att det är av yttersta vikt att man i praktiken slutar att prästsviga kvinnoprästmotståndare.

När det gäller informanternas förhållningssätt till de olika könsnormssystem som skisserats ovan, kan man konstatera att de tillämpar olika slag av anpassningsstrategier, vilket gör att de håller sig inom ramarna för den kulturellt accepterade kvinnligheten. Genom att bli präster bryter de mot mer traditionella könsnormer, vilka idag snarare återfinns i den kyrkliga/prästerliga kulturen än i den samhälleliga könskulturen. Detta kompenseras dock av att de lever upp till andra normer för

kvinnlighet såsom moderlighet och ibland en kvinnlig framtoning, som understryks av klädsel, frisyra och liknande, men det måste vara en korrekt och "lagom" kvinnlig framtoning. Att uppträda i mycket färgstarka kläder, att sminka sig kraftigt eller bära iögonfallande smycken är att bryta mot normen för ett gott kvinnoprästbeteende.¹¹

Det som till det yttre kan tolkas som anpassning till konventionella kvinnlighetsföreställningar rymmer dock andra potentialer än man i förstone kanske tror. Det handlar inte nödvändigtvis om ett passivt förhållningssätt, utan det kan även ses som ett strategiskt sätt att förhålla sig till, och även påverka och förändra, den rådande arbetssituationen. Kvinnliga präster måste i princip alltid ha en viss handlingsberedskap för hur ett eventuellt kvinnoprästmotstånd – öppet eller dolt – skall hanteras. Detta innebär inte att kvinnorna inte protesterar när de utsätts för olika typer av könsdiskriminering, men alltför högljutt protesterande kvinnor får lätt epitet som "besvärlig", "ragata" etc., vilket kan motverka de kvinnliga prästernas syften. Ibland kan det således vara både enklare och mer strategiskt, framhåller de, att bortse från vad "folk" (kolleger, församlingsbor m.fl.) säger, än att ta strid. Samarbetslinjens kvinnliga präster menar att man får ta strid för saker som man anser vara viktiga, medan man måste bortse från vad som kan betecknas som småsaker.

Oavsett vilken könsförståelse informanterna företräder underkommunicerar de i vissa fall könets betydelse i yrkessammanhang: de är präster först och främst och eventuella olikheter präster emellan har i första hand med personlighet, inte med kön, att göra. Detta kan ses som uttryck för en strategi, där kvinnorna

betonar att de är "fullvärdiga" präster. En annan strategi, som tillämpas i andra situationer, är att betona olikheter mellan könen, varvid kvinnligt kön i detta sammanhang kanske kan betraktas som en form av symboliskt kapital (Bourdieu 1986). Det gäller situationer när de vill visa att de i egenskap av kvinnor tillför prästyrket kvaliteter, som såväl yrkeskåren som församlingsborna mår väl av. Exempel på sådana är ofta just traditionellt kvinnliga kompetensområden som vård, omsorg, lyssnande, prestigelöst beteende. Detta är intressant, eftersom prästyrket i sig förknippas med just dessa kvaliteter oavsett om prästen är man eller kvinna.

De två förhållningssätten står i motsättning till varandra. Å ena sidan argumenterar de kvinnliga prästerna för att de är lika de manliga kollegerna, å andra sidan säger de sig tillföra prästyrket något annat i egenskap av kvinnor, vilket innebär att könen måste uppfattas som olika. Att en och samma informant kan omfatta båda förhållningssätten, tolkar jag som uttryck för ett strategiskt handlande snarare än en vacklande könsförståelse. I varje enskild situation betonas det synsätt som ger mest utdelning.

ETT FÖRÄNDERLIGT KALL?

I denna artikel har jag utifrån en pågående undersökning diskuterat hur kvinnliga präster i sitt yrke skapar kön och utformar sin yrkesroll. Eftersom dessa båda processer är sammanvävda med varandra är det svårt att på ett analytiskt plan hålla dem åtskilda. Därför har jag valt att se "yrkesrollsskapandet" som en del av könskonstitueringsprocessen. (Denna nivå skall inte blandas samman med informantnivån, där kvinnorna i högre grad än männen tycks

skilja yrkes- och "privatlivsroll" åt, se nedan.)

För att först helt kort sammanfatta den information som framkommit under intervjusamtalen kan man säga att församlingsbornas bemötande av kvinnliga präster till övervägande delen uppfattas positivt av informanterna, även om de ibland möts av stereotypa uppfattningar som de inte är odelat förtjusta i. De kvinnliga prästerna är således accepterade och även efterfrågade i förrättningssammanhang. När det gäller kvinnoprästmotståndet tycks det inte vara så uppenbart i Årkestiftet som på andra håll i landet, men det finns ett dolt motstånd som är nog så påfrestande. Informanterna har dock utvecklat en beredskap för att på olika sätt kunna hantera detta. Under ett övergripande "samverkansparaply" försöker de att bortse från smärre irritationsmoment och ta strid för saker som uppfattas som angelägena. Kvinnorna har inte erfarit några öppna konflikter rörande ämbetsfrågan, däremot får de då och då förstuckna nålstick från ämbetsbröder och i enstaka fall andra församlingsanställda. Det handlar bland annat om att de inte alltid anser sig bli tagna på allvar eller att de utsätts för olika slags maktdemonstrationer.

Låt mig därefter relatera det empiriska materialet till en diskussion om kön och yrke på en mer teoretisk nivå: I det könskontrakt (jfr Haavind 1982) som mer eller mindre tydligt upprättas på arbetsplatsen, finns den manliga överordningen inskriven på ett principiellt plan (prästyrket är av hävd en manssyssla), medan enskilda manliga präster intar varierande ståndpunkter i förhållande till sina kvinnliga kolleger. De kvinnliga prästerna förknippas emellertid till stor del med "kvinnlighet", moderlighet och omsorgstagande och får ofta därmed sammanhörande

"Endast de personer som bejakar giltigheten i såväl kvinnors som mäns vigning och sakramentsförvaltning bör få prästvigas i Svenska kyrkan", uttalade kyrkomötet 1994. – Olydigt val av ämbete, säger de försiktigaste kvinnoprästmotståndarna. – Jag har både yttre och inre kallelse, säger Kristina Persson, Rödön. Foto: Urban Råghall, i Från Ådalar och Fjäll 1995/96.

arbetsuppgifter (barntimmar, ungdomsverksamhet, sjukhusprästuppdrag). Men eftersom prästyrket som sådant är förbundet med åtaganden av detta slag, så förefaller gränsen inte så skarp här som inom vissa andra yrkesområden. Många manliga präster arbetar också med sådana arbetsuppgifter. Ju högre upp man kommer i den kyrkliga hierarkin, desto tydligare blir

emellertid manlig homosocialitet liksom manlig köns- och positionsmakt, varvid det kvinnliga (kyrko)rummet krymper. (Det faktum att Svenska kyrkan i dag har två kvinnliga biskopar innebär dock ett steg framåt när det gäller förändring av relationen mellan kön och position.)

Kön och yrkesroll tycks för övrigt vara mer sammanvävda för de manliga än de

kvinnliga prästerna såväl i yrkes- som privatlivet. Att vara man, präst och eventuellt chef faller sig utifrån våra könsnormer "naturligt", medan kombinationen kvinna, präst och chef fortfarande är anmärkningsvärd. Det innebär att könet i de flesta sammanhang accentueras när det gäller de kvinnliga prästerna, vilket kan vara såväl en tillgång som en belastning. Kvinnorna kan också själva använda sitt kön strategiskt i vissa sammanhang och då fungerar det som en form av symboliskt kapital, antingen det gäller förmodade egenskaper, sätt att agera eller utseende och klädsel.

De kvinnliga prästernas skapande av kön och yrkesroll kan liknas vid en form av balansakt, där de varierar sin framtoning både vad prästrollen och den yttre uppenbarelsen beträffar beroende på vad situationen kräver. På söndagsskolans avslutning kan en förment moderlig framtoning inramas av blommig sommarklänning, medan kanslisvenska och strikt dräkt i diskret färg kan föredras vid kyrkorådets sammanträde. Men kombinationerna går också på tvärs och då skapas som regel viss förvirring, exempelvis när den "blommiga prästen" visar sig vara en hårdför förhandlare och inte den "kvinnliga" kvinna hon ser ut att vara. Förvirringen är ett resultat av kolliderande könsnormer och till denna diskussion ämnar jag återkomma i andra sammanhang. Den ovan nämnda balansakten är något som drabbar kvinnor i högre utsträckning än män. Manliga präster har en traditionstyngd yrkesidentitet att falla tillbaka på (vilket kan ha både för- och nackdelar), medan de kvinnliga prästerna försöker utforma en på många sätt "ny" prästroll.

Kommer de att lyckas? Finns redan nu brottytor, tendenser till förändring och nytänkande beträffande kön och kall? Vid ett första påseende kan saker och ting

förefalla tämligen traditionella i de kvinnliga prästernas beskrivningar av yrkeslivet. På sikt är det dock troligt att synen på kön och kall kommer att förändras, åtminstone till viss del. Allt fler kvinnor söker sig till prästyrket och kallet intar en annan ställning i deras könskonstitueringsprojekt än det tycks göra i många manliga prästers. (Här måste naturligtvis en reservation göras, då jag inte intervjuat manliga präster.) De opererar också med såväl offensiva som mer subtila strategier och här är allt från ord och handlingar till klädsel, smink och smycken inlägg i debatten om kvinnliga prästers vara eller inte vara. Genom att prästkåren idag är "tvåkönad", bör också förväntningarna på hur en präst skall se ut, klä sig och agera rimligen på sikt förändras.

NOTER

- ¹ Informanterna har fingerade namn.
- ² Min undersökning av kvinnliga prästers arbets- och familjesituation är pågående, varför jag här pekar på tendenser i materialet. Jag har hittills intervjuat ett tiotal kvinnor varav merparten i Ärkestiftet. Såväl stads- som landsförsamlingsverksamma präster finns representerade. Det är en välartikulerad informantgrupp, där alla kvinnor på olika sätt konfronterats med frågan om kvinnliga prästers vara eller inte vara.
- ³ Det är naturligtvis en fråga om hur man tolkar bibeltexterna: förespråkarna för kvinnliga präster anför även de Bibeln som källa för sitt ställningstagande. Jfr Södling 1995.
- ⁴ Paralleller finns inom andra yrkesgrupper som t.ex. civilingenjörer. Kvinnliga civilingenjörer förväntas föra in något "kvinnligt", som inte sällan utgör ett slags förlängning av traditionellt kvinnliga arbetsuppgifter, i yrket (Wahl 1992, Ek-Nilsson 1999). Detsamma tycks gälla kvinnliga chefer (Conradson & Rundquist 1997).
- ⁵ Noteras bör att jag gjort intervjuer i ett stift som kan betraktas som kvinnoprästvänligt till skillnad från exempelvis Göteborgs stift.
- ⁶ En diskussion om de kvinnliga kyrkoherdarnas

arbetssituation vore värd att utveckla närmare, men detta kan av utrymmesskäl ej göras i denna artikel.

- ⁷ För en fördjupad diskussion av begreppet hegemonisk maskulinitet, se Jeffner 1997:28–31.
- ⁸ Holgersson refererar här till forskare som Robert Connell (1987) och Gerd Lindgren (1996).
- ⁹ Självärd är ett intressant område vad prästers könskonstituering beträffar. Här finns emellertid inte utrymme för en utförlig diskussion. Jfr dock Lundgren 1989 och Meurling 1996.
- ¹⁰ För en fördjupad diskussion, se Meurling 1996: 258f.
- ¹¹ De kvinnliga präster som uppträder så gör det förmodligen mycket medvetet och detta tema vore väl värt att utveckla.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Informanter

Charlotta (född 1952) och Daniela (född 1963) samt ytterligare sju i artikeln ej namngivna informanter födda mellan åren 1947 och 1969.

Litteratur

- Bourdieu, Pierre, 1986. *Kultursociologiska texter*. I urval av Donald Broady och Mikael Palme. Stockholm: Förlaget Salamander.
- Bryld, Mette m.fl. (red.), 1982. *Övergångskvinden*. Skriftserie fra Arbejdsgruppen for kvinde-studier, Odense universitet, bind 1. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Connell, Robert W., 1987. *Gender and Power: Society, the Person and Sexual Politics*. Cambridge: Polity Press.
- Conradson, Birgitta & Rundquist, Angela, 1997. *Karriärkvinnan. Myt och verklighet ur etnologiskt perspektiv*. Stockholm: Carlssons.
- Ek-Nilsson, Katarina, 1999. *Teknikens befäl. Civilingenjörer och teknikbilder i svensk modernitet*. Uppsala: Etnologiska avdelningen. (Opubl. manus.)
- Fürst, Elisabeth, 1988. *Kvinner i akademien – inntrengere i en mannskultur? Om ansettelsesprosessen ved universitet og distrikthøgskoler*. Oslo: NAVF:s sekretariat for kvinneforskning.
- Haavind, Hanne, 1982. "Makt og kjærlighet i ekteskapet." I: Haukaa, Runa, Hoel, Marit & Haavind, Hanne (red.), *Kvinneforskning: Bidrag til en samfunnsteori. Festschrift til Harriet Holter*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 138–171.
- Hansson, Per & Hansson, Ann-Sophie, 1995. *Planlöst eller planlagt? Jämställdhetsarbete inom Svenska kyrkan*. Uppsala: Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen, Uppsala universitet, nr 192.
- Holgersson, Charlotte, 1998. "Den nödvändiga periferin." I: Wahl, Anna; Holgersson, Charlotte & Höök, Pia, *Ironi & sexualitet. Om ledarskap och kön*. Stockholm: Carlssons, s. 49–66.
- Jeffner, Stina, 1997. *"Liksom våldtäkt, typ." Om betydelsen av kön och heterosexualitet för ungdomars förståelse av våldtäkt*. Uppsala: Sociologiska institutionen. (Diss.)
- Lindgren, Gerd, 1996. "Broderskapets logik." I: *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1:1996, s. 4–14.
- Lundgren, Britta, 1990. *Allmänhetens tjänare. Kvinnlighet och yrkeskultur i det svenska postverket*. Stockholm: Carlssons. (Diss.)
- Lundgren, Eva, 1989. "Samspel, maktkamp och sexualisering – om 42 präster i norska kyrkan." I: *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 2:1989, s. 49–62.
- Meurling, Birgitta, 1996. *Sarons liljor? En etnologisk studie av prästfruars könskonstituering*. Stockholm: Carlssons. (Diss.)
- Södling, Maria, 1995. "Låt man bli man och kvinna kvinna." Om kvinnoprästmotståndet i Svenska kyrkan." I: Lindén, Claudia & Milles, Ulrika (red.), *Feministisk bruksanvisning*. Stockholm: Norstedts, s. 245–275.
- Wahl, Anna, 1992. *Könsstrukturer i organisationer: kvinnliga civilekonomers och civilingenjörers karriärutveckling*. Stockholm: Ekonomiska forskningsinstitutet vid Handelshögskolan. (Diss.)
- Wahl, Anna, 1996. "Företagsledning som konstruktion av manlighet." I: *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1:1996, s. 15–29.
- Wahl, Anna, 1998. "Könsordning, ledarskap och sexualitet i organisationer." I: Wahl, Anna; Holgersson, Charlotte & Höök, Pia, *Ironi & sexualitet. Om ledarskap och kön*. Stockholm: Carlssons, s. 19–48.

SUMMARY

A Woman's Room in the Father's House On the Gender Constitution of Women Clergy

The aim with the article is to discuss how Swedish women clergy constitute gender in their professional career navigating between appreciation and

resistance. It is obvious that the women clergy often are given a warm reception by people in the parish, but not always by their male colleagues. Here we speak of a kind of male homosociality which excludes women from the "top positions" in the Church of Sweden. In their professional position gender is always commented upon (a matter of

fact that could be interpreted in a positive as well as a negative way): they are women clergy, not just clergymen. In the article the strategies developed by the women clergy are discussed, how the informants cope with their situation as women and clergy and their eventual potential to develop a new professional clerical role.